

[väkijoukon hälinää, rauhallista kielisoitinmusiikkia, musiikki vaimenee taustalle]

Tuomo Nuorluoto: Tervetuloa hyvät kuulijat Suomen Rooman-instituutin Parlatorio-podcastin pariin. Mun nimi on Tuomo Nuorluoto. Olen instituutin tutkijalehtori ja tämän podcastin juontaja. Tänään meillä on vieraana studiossa Kalle Korhonen. Kalle on Koneen Säätiön tiede- ja taiderahoituksen johtaja ja Helsingin yliopiston klassillisen filologian dosentti. Tervetuloa Parlatorioon, Kalle.

Kalle Korhonen: Kiitos Tuomo.

Tuomo: Kalle on siis antiikin kulttuurien ja kielten tutkija. Ehkä ennen kaikkea profiloitunut kielentutkijana, mutta myös tutkinut piirtokirjoituksia ja muun muassa roomalaista Sisiliää ehkä juuri tämän kielitilanteen näkökulmasta. [musiikki vaimenee] Ja myös tutkinut paljon tällaisia antiikin kielikontakteihin ja kieli-identiteettiin liittyviä kysymyksiä. Tänään haluaisin nimenomaan keskustella sun kanssa ennen kaikkea ehkä latinan kielestä. Mutta ennen kun mennään siihen, niin, no sulla on myös tiivis Rooma-suhde ja suhde Suomen Rooman-instituuttiin ja Villa Lanteen. Millä tavalla Suomen Rooman-instituutti on myötävaikuttanut sun tutkimuksiin tai uraan tai elämään laajemmin?

Kalle: Joo, siis Suomen Rooman-instituutti eli Villa Lante on mulle tällainen tieteellinen kasvuypäristö. Tämä kaikkiaan lähti ihan alun perin siitä, että opiskelin yliopistossa ihan aluksi filosofiaa ja sosiologiaa. Mutta sitten halusin jonkun käytännön työn ja niinpä siirryin opiskelemaan kreikkaa ja latinaa [Tuomo naurahtaa]. Eli antiikin kreikkaa. Ja kreikka oli ensimmäinen, vaikka opiskelin samaan aikaan molempien kielten perusteet, kreikka oli mulla ensin pääaineena, niin kuin silloin sanottiin. Ja ehkä sitä kautta, että siellä aika paljon painotettiin kirjallisuudentutkimusta, niin päädyin sitten kuitenkin tekemään töitä enemmän latinan kanssa, jossa pääsin sitten tutkimaan myös kieltä ja tätä materiaalista kulttuuria, joka liittyi kieleen. Ja tavallaan antiikintutkimuksessa koin, että on ihan ehdottomasti, siis kreikkalais-roomalaisessa antiikintutkimuksessa, jota nyt tarkoitan, kun sanon antiikintutkimus, niin siinä on ihan välttämättä hallittava niitä kahta sen ajan valtakieltä tai sen kulttuuripiirin valtakielä. Ja no Rooma tuli kuvioon sitten 90-luvun alussa, kun olin ensin instituutin johdantokurssilla. Sitten sen jälkeen olin Margareta Steinbyn johdolla tällaisella tieteellisellä kurssilla -94. Ja sitten -98 alkaen olin sitten Rooman-instituutin tieteellinen assistentti, niin kuin silloin sanottiin. Nykyäänhan puhutaan tutkijalehtorista. Mutta tieteellinen assistentti oli sillain erilainen, että se oli tutkijakoulutuspaikka eli siihen kuului juuri se, että tehtiin väitöskirjaa. Ja mun osalta se oli erittäin hyvä paikka tehdä väitöskirjaa, koska mun väitöskirja koski, niin kuin Tuomo tuossa jo mainitsi, niin antiikin Sisilian kielitilannetta, erityisesti roomalaisaikana. Ja siellä tutkimusympäristö oli erittäin hyvä. Siis tarkoitan Villa Lanteen lisäksi tietysti muita instituutteja, yliopistoa Roomassa, tai yliopistoja, ja kirjastoja, joita siellä pystyi käyttämään. Että tällainen tavallaan oli se tutkijan kasvu siellä. Sitten väittelin vuonna -03 tästä aiheesta, joka sitten liittyi tarkemmin yhden sisilialaisen kaupungin nimenomaan piirtokirjoituskokoelmaan. Ja siinä oikeastaan tuli se, että tämä mun tutkimus ei ole, ei koskaan ainakaan silloin sijoittunut tarkasti mihinkään tällaisen ison tieteen piiriin. Eli sanotaanko kielentutkimukseen tai historian tutkimukseen tai arkeologiseen tutkimukseen, esinetutkimukseen. Koska siinä oli pakko vähän pyrkiä ymmärtämään kieltä, kieliä. Sitten materiaalista kulttuuria, esineistöä ennen kaikkea. Ja sitten historiallista kontekstia.

Tuomo: Joo. Ja toi on hyvä, että otit esiin tuon, että vaikka tutkisi antiikin kieliä, niin myös se materiaalisesta kulttuurin tuntemus on siinä usein aika välttämätöntä niiden lähteiden luonteen vuoksi. No jos nyt kielestä puhutaan ja Suomen Rooman-instituutista, niin yksi tällainen hahmo, joka tietysti nousee väistämättä esiin on professori Veikko Väänänen, joka toimi instituutin johtajana -59-62. Ja sitten vielä -68-69. Ja hänen johtajakaudellaanhan tutkittiin muun muassa näitä Palatium-kukkulan graffitoja eli näitä seiniin raaputeltuja tekstejä. Ja tässä työryhmässäkin oli mukana tällaisia sittemmin tunnettuja nimiä, siellä oli Heikki Solin ja Paavo Castrén ja Marja Itkonen-Kaila ja muita. Ja graffitotohan on tietysti kielentutkimuksen kannalta myös hyvin oleellinen lähderyhmä. Ja palataan ehkä näihin graffitoihin kohta. Sähän olet itekin näitä jonkin verran tutkinut, eikö näin?

Kalle: Joo, Pompeijin kontekstissa on tutkittu erityisesti sitä, miten ne sijoittuu tilassa.

Tuomo: Joo. No niin, hyvä. Ja Veikko Väänänenhan maailmalla tunnetaan ehkä ennen kaikkea nimenomaan vulgaarilatinan tällaisena suurena nimenä, tai vulgaarilatinan tutkimuksen suurena nimenä. Mitä tarkoitetaan termillä vulgaarilatina?

Kalle: Se on siis, vulgaarilatina tai vulgäärilatina, niin kuin ehkä ennen sanottiin, sehän ajatus perustuu sellaiseen aika alkeelliseen käsitykseen siitä, miten kieli toimii yhteiskunnassa. Eli ajatellaan, että on olemassa hyvä kieli, joka ehkä samaistetaan kirjakielen. Ka sitten ajatellaan, että on olemassa sellainen rahvaan -, vulgushan on latinassa hyvin halventava kansaa tarkoittava sana, joka, että on olemassa tällainen rahvaan kieli, jota he sitten käyttävät. Eli tavallaan silloin ei vielä ymmärretty kunnolla sitä, miten moninaisesti kieli sitten lopulta yhteiskunnassa toimii. No oikeastaan siis tutkittiin kuitenkin kielen muutosta ja latinan kielen muutosta, kun puhutaan vulgaarilatinasta. Ja nythän, kun oli tiedossa, antiikintutkimusta oli tehty jo satoja vuosia siihen Väänänen aikaan mennessä, antiikin tutkimusta oli tavallaan tehty [pieni naurahdus] jo antiikista lähtien, niin oli tiedossa, että oli tällaista kirjallisuutta. Ja oli kirjallisuutta, jota arvostettiin kaikkein eniten. Ja sitten oli olemassa kirjallisuutta, jota arvostettiin vähemmän. Mutta sitten sitä ei tiedetty niin hyvin, että miten sitten ihmiset siellä antiikin, ne jotka antiikissa latinaa käyttivät, niin miten ne puhuivat. Ja tavallaan sitten, kun päästiin tutkimaan enemmän näitä seinäkirjoituksia eli graffitoja, ja sitten jossain määrin myös muita piirtokirjoitustyyppisiä, ja piirtokirjoituksia nyt voi olla kiveen hakattuja, tai on olemassa myös toki papyruksia jo hiukan. Ja sitten sellaisia vahatauluja, joihin teksti on sitten jäänyt näkyviin niin, että se on edelleen säilynyt, vaikka se on ollut alun perin puinen vahalla päällystetty taulu. Niin kun päästiin tutkimaan niitä, niin havaittiin, että siellä on jossain määrin erilaista kieltä kuin se, mitä klassinen kirjallisuus keisarista ja Cicerosta alkaen, niin oli. Ja niinpä sitten jossain vaiheessa vakiintui tämä nimi, nimenomaan vulgaarilatina tai vulgäärilatina. Ja Veikko Väänänen oli nimenomaan tutkinut Pompeijin näitä seinäkirjoituksia eli graffitoja. Ja hän oli niiden avulla luonut jo tärkeää tieteellistä uraa. Tavallaan sitten luonteva tutkimuskohde hänelle Roomassa olivat nämä Palatiumin graffitot, seinäraapustukset tai seinäpiirustukset ja -kirjoitukset. No nyt sitten tietysti kiinnostavaa

oli se, että eihän siinä, en ole kyllä Väänäsen kanssa tästä puhunut, mä olen joskus hänet kyllä nähnyt silloin, kun hän vielä eli. Mutta en ole puhunut siitä, että millainen pettymys se oli, kun oikeastaan sitä kieltä ei niin kauheasti päässyt siinä tutkimaan. Vaan siinä aivan valtavasti vaivaa täytyi nähdä sen eteen, että ensinnäkin saadaan selville, että mitä siinä seinään raapustetussa asiassa lukee tai mitä siinä esitetään, jos se on kuva. Ja sitten kun se luetaan, niin sitten huomataan, että se on aika lyhyt. Siitä nyt ei paljon saa irti kuitenkaan kielen kannalta. Ja sehän oli yksi tärkeä tällainen suomalaisen antiikintutkimuksen ponnahtuskohta, juuri se, että siitä ei lähdetty tekemään valtavaa kielentutkimuksellista työtä siinä vaiheessa, koska ei oikeastaan aineisto sallinut sitä. Vaan sitten perehdyttiin todella hyvin siihen, miten roomalaiset kirjoittivat ja piirsivät [pieni naurahdus] seiniin ja mitä kaikkea niistä voidaan päätellä.

Tuomo: Eli siis jos tavallaan vulgaarilatina jotenkin voidaan löyhästi määritellä klassisen latinan jonkinlaiseksi tämmöiseksi vastakohtaksi ehkä, tai tällaiseksi vastinpariksi, niin-

Kalle: Tai jos on, ehkä sen voisi sanoa, että se on tavallaan niiden erilaisten muiden rekisterien kokonaisuus.

Tuomo: Joo, eli puhutaan siis-

Kalle: Tai että siis, no nykyään puhun tekstilajeista, mutta tekstilajit on tekstien lajeja. Eli tavallaan kielen eri rekisterien kokonaisuus. Ne rekisterit, jotka ei ole sitä kirjallista kieltä.

Tuomo: Eli käytännössä tämän kattotermin vulgaarilatina alle menee kaikki tällainen variaatio ja muutos latinan kielessä.

Kalle: Joo.

Tuomo: No siitä tietysti sitten voi ehkä kysyä, että kuinka hyödyllinen tällainen termi lopulta sitten on, jos se on noin laaja? Tai sillä logiikallahan tavallaan nytkin, miten me tässä puhutaan, olisi jonkinlaista vulgaarisuomea, koska me ei puhuta samanlaista kuin jossain suomalaisessa kulta-ajan kirjallisuudessa. Niin mitä sä olet tästä mieltä?

Kalle: No se ehkä oli aikanaan hyödyllinen siinä mielessä, että sitten etsittiin niitä ilmiöitä, joissa kieli jossakin lähteessä poikkesi siitä klassisesta kielestä. [rauhallista kielisoitinmusiikkia alkaa soimaan taustalla] Mutta nykyäänhän me ei tietenkään puhuttaisi siitä enää vulgaarilatina, vaan me puhutaan siitä, miten latinan kieli muuttui, millaista erilaista vaihtelua siinä oli, miten siihen vaikutti esimerkiksi kreikan kieli ja muut kielet, mitä ympäristössä oli.

[rauhallista kielisoitinmusiikkia, musiikki vaimenee taustalle]

Tuomo: Roomassahan oli valtava määrä kieliä. Että ei ne ollut pelkästään latina ja kreikka tietenkään. Ja myös monet oli kaksikielisiä varmastikin. [musiikki vaimenee] Mutta miten, siis latinahan oli alun perin tällainen pieni Keski-Italian alueen kieli tai murre, joka sitten lähti leviämään ja lopulta levisi koko läntisen Välimeren valtakieleksi. Ja sen seurauksena nykyään meillä on portugalit ja espanjat ja ranskat ja italiat ja muut roomalaiset kielet. Mutta miksi latinasta tuli tällainen? Pakottiko roomalaiset valloitetut kansat oppimaan latinaa vai omaksuivatko nämä muut kansat latinan ikään kuin omasta aloitteestaan?

Kalle: Joo, se on juuri yksi avainkysymyksiä. Ja tässä oikeastaan suomen kielen terminologia on aika hyödyllinen, kun me voidaan sanoa, esimerkiksi kun puhutaan roomalaisen kulttuurin vaikutuksista sitten muihin jengeihin, joita siellä oli siellä antiikin maailmassa, niin me voidaan sanoa roomalaistaminen tai sitten me voidaan sanoa että roomalaistuminen. Ja nimenomaan täytyy sanoa, että tähän liittyi molempia asioita tähän latinan kielen leviämiseen. Että Roomahan oli sellainen aggressiivista imperialismia harjoittava valtio. Se on ihan selvä asia. Siihen liittyy paljon väkivaltaa ja sotia. Siihen liittyy paljon sitä, että ihmisiä kuolee ja orjuutetaan ja sillain. Mutta siihen ei liity siitä, että esimerkiksi kaikki ihmiset tapetaan jostain alueelta ja sinne tulee sitten latinankielistä väkeä. Vaan se on nimenomaan, toimii enemmänkin sillä tavalla, että kun uusi alue liitetään osaksi Rooman valtakuntaa tai valtakuntaa, niin siellä alkaa toimia sellaiset prosessit kuten tämän roomalaisen vallan tietty prestiisi, arvostus. Joka sitten vaikuttaa siihen, että paikalliset ihmiset siellä haluavat oppia latinan kieltä. Ja sitten vähitellen mahdollisesti vaihtavat kieltä, niin kuin kävi, Romanian alueellahan kävi ihan sillain. Samoin niin kävi tietysti Gallian alueella eli nykyisen Ranskan alueella. Myös tämän koko Iberian niemimaan alueella tapahtui niin. Nämä tapahtui vähän eri nopeuksilla, että siellä Romanian alueella se oli kaikkein nopein se prosessi. Mutta sitten se, mikä tietysti toisaalta, mitä ei tapahtunut, että vaikka Rooman valtakunta käsitti myös hyvin paljon itäistä Välimerta, Egyptin, Välimeren pohjukkaa, nykyisen Pohjois-Afrikan rannikon kokonaan, myös sen Kreikan ja sitten nykyisen Turkin aluetta hyvin suuren osan, niin siellä taas kieli menikin sillain, että siellä itäisen Välimeren puolella kreikka, joka oli hellenistiseltä ajalta lähtien ollut yksi valtakieli ja monilla alueilla ihan johtava valtakieli, niin jäi vallitsevaksi hyvin pitkäksi aikaa. Eikä latina ikinä saanut sellaista jalansijaa siellä nykyisen Kreikan alueella eikä Turkin eikä-

Tuomo: Mistä tämä johtui?

Kalle: No se johtui taas siitä, miten monimutkainen kreikan ja latinan välinen suhde oli tässä roomalaisessa ehkä ajattelussa tai roomalaisessa kulttuurissa. Eli kreikan kieleen liittyi sellainen hyvin vahva kulttuurikielen status. Ja myös tavallaan hallinnollisissa järjestelmissä oli hyvin vakiintuneet kreikkankieliset käytännöt. Niin sitä sen käyttöä jatkettiin juuri sillä perusteella, että se oli jo tällainen -, roomalaiset monet koki ehkä olevansa jotenkin myös velassa kreikkalaiselle kulttuurille. Ja monet roomalaiset nimenomaan eliitissä silloin niinä aikoina, kun Rooma valloitti Kreikan kaupunkeja ja alueita, tai hellenistisen maailman kaupunkeja ja alueita, niin Kreikan vaikutus, kulttuurinen vaikutus roomalaiseen kulttuuriin oli hyvin suuri. Että siihen liittyi tällaista eliitin kaksikielisyyttä. Ja sitten siihen liittyi myös hyvin paljon tällaista intersektionaalista kaksikielisyyttä. Eli eri yhteiskuntaluokissa oli kreikan kielellä rooli myös sitä kautta, kun Roomaan ja muualle Manner-Italiaan ja Sisiliaan oli tuotu paljon orjia, siis ihan orjakaupan kautta, niin

heillä kreikka vakiintui siksi yhteiseksi kieleksi, koska se oli heillä sellainen, vaikka kaikki ei varmasti ollut alun perin kreikankielisiä. Tämä [pieni naurahdus], mutta tämä alkuuperäinen kysymys, että mihin se perustui se, että latina levisi, niin siinä oli tämä yhteisvaikutus siitä, että on tällainen arvostettu kulttuuri, joka tuo hallintoa, ja sitten johon pyritään pääsemään itse mukaan. Koska siihen on mahdollista provinssista nousta siihen roomalaiseen, se ei ollut sillain suljettu järjestelmä. Että vaikka ennakkoluuloja toki olikin, niin ei ollut suljettu järjestelmä niin, ettei provinssista olisi voinut nousta sinne roomalaisen eliitin piiriin.

Tuomo: Joo. Tämä on kaikki äärimmäisen kiinnostavaa kyllä. Ja tässä tietysti voisi mennä hyvin tämmöisiin perustavanlaatuisiin kysymyksiin muun muassa siitä, että mikä on esimerkiksi latinan suhde ja roomalaisuuden suhde. Eliikkä Rooma nyt ei tietenkään ollut mikään kansallisvaltio, mutta voiko latinasta puhua jonkinlaisena kansalliskielenä? Pystyikö joku, joka ei osannut välttämättä latinaa, mutta saattoi olla Rooman kansalainen, niin mitä sä ajattelet tästä Rooman tavallaan... Roomallahan ei kaiken tämän perusteella, mitä tässä nyt olet sanonut, niin ei ollut selvästikään mitään tämmöistä ns. kielipolitiikkaa varsinaisesti.

Kalle: Joo. Siis sehän on hyvä kysymys, että oliko kielipolitiikkaa vai eikö. Että kyllä meillä on, tästähän Jorma Kaimio on kirjoittanut erittäin hyvän kirjan, jonka nimi on *The Romans and the Greek Language*, 70-luvun lopulla ilmestyi tämä kirja. Siitä on tavallaan sellaisia sporadisia tietoja, että on aina tällaista pistemäistä kielipolitiikkaa saattanut olla. Tai että saattaa olla jossain Espanjassa, Hispaniassa sijaitsevassa uudessa koloniassa, että siellä pitää virkamiesten osata latinaa. Tai tällaisia juttuja. Mutta sitten se, että me voitaisiin sanoa, että kaikkien Rooman kansalaisten piti osata latinaa, niin ei varmaan pidä paikkaansa. Että tällaista ei ollut. Ja just se, että mikä se latinan suhde roomalaisuuteen oli, niin se oli kyllä hyvin vaihteleva. Että musta yksi tosi kiinnostava ihan yksittäistapaus on Sisilian Messinassa sellainen, ilmeisesti saman perheen hautakivet. Siinä on neljä hautakiveä ja näyttää siltä, että siinä on tosi traaginen tilanne eli siinä on isä joutunut hautamaan vaimonsa ja kolme lastaan. Aika pieniä ne lapset. Ja siinä kaksi näistä hautakivistä on kreikaksi ja sitten kaksi on latinaksi. Ja sitten niillä lapsilla on sellaisia nimiä, jotka viittaa nimenomaan Roomaan siitä huolimatta, että kaksi niistä hautakivistä on kreikaksi kirjoitettu. Eli tavallaan se kertoo sellaisesta Rooman arvostuksesta. Siis niissä ei puhuta latinasta mitään, vaan ne nimet viittaa nimenomaan Roomaan. Ja se kertoo siitä Rooman arvostuksesta, mutta samaan aikaan se antaa vahvoja viitteitä siitä, että ainakin tässä perheessä joko se vallitseva kieli oli kreikka tai sitten, että se oli hyvin kaksikielinen perhe. Ja Sisiliassa mä olen tosiaan itse tutkinut tarkemmin sitä sitten väitöskirjan jälkeen ja mielestäni siellä on kyllä hyvin vahvasti näkyvissä sellainen aika kestävä pitkä ajan kaksikielisyys yhteiskunnassa.

Tuomo: Ja varmasti monessa tapauksessa, tai kaksikielisyys on ollut varmasti aika normi monessa tapauksessa ympäri Välimerta. Tietysti niin kuin nykyäänkin monissa kaksikielisissä perheissä, niin toista kieltä saatetaan käyttää tietyissä tilanteissa, toista sitten jossain toisissa tilanteissa. Ja sitten tämä kieli, joka sitten on omaksuttu myöhemmin, niin saattaa sitten ikään kuin lopulta siirtyä pääkieleksi. Ja tämä toinen kieli sitten joko jää pois käytöstä tai on jäämättä. Mutta jos puhutaan Rooman keisariajasta. Siis aikaisemminhan tietysti esimerkiksi Italiakin on ollut tällainen kielellinen tilkkutäkki, että siellä on piisannut joka lähtöön kieliä. Näitä erilaisia itaalisia kieliä, siellä on ollut etruskia, kelttiläisiä kieliä, tietysti kreikkaa. Mutta miten sitten, miten voidaan vaikka keisariajalla, minkälainen tämä tilanne on siellä sitten? Että onko siellä, kreikka tietysti on ja pysyy tietyssä määrin, mutta mites nämä muut kielet?

Kalle: Joo. No tämähän on tavallaan sellainen, myös me helposti aina unohtetaan, ja mä itsekkin helposti unohtan nämä muut kielet. Eli kun mä itse olen opiskellut kreikkaa ja latinaa ja sitten [pieni naurahdus] tutkinut niitä. Mutta siinähan just näkyy se, myös se kielipolitiikan puute. Että jos siellä olisi ollut kielipolitiikkaa, niin kyllä mä oletan, että joku olisi ollut myös sillain liberaali kielipolitiikassaan, että olisi halunnut kannustaa sitten muidenkin kielten käyttöä. Muidenkin kuin kreikan kielen käyttöä. Että sen sijaan näyttää siltä, että muut kieletkin kuolivat pois sitä mukaa, kun ne ihmiset vaihto, niiden puhujat sitten vaihto kieltä. Ja siinä oli tietysti sellainen kaksikielisyysvaihe tai monikielisyysvaihe. Mutta ne kuoli pois. Ja keisariajalla, nyt ainakin etruskin kieli, me tiedetään, että se on ollut hyvin heikossa hapessa varhaisella keisariajalla, jos enää ollenkaan olemassa. Ja sitten se on kuollut pois eli kuollut sukupuuttoon niin kuin nykyään sanotaan. Ja samoin ne latinan sukukielet, joita siellä oli, oski, umbri, peligni, kaikki nämä. Niitä on tosiaan monta, sellainen tilkkutäkki. Joka on aika luonteva prosessi, kun ajattelee todella pitkän kaaren kehitystä. Eli siellä on ollut, ehkä jossain vaiheessa on levinnyt sellainen itaalinen [pieni naurahdus], itaalista kieltä puhuvaa väestöä. Siellä on voinut olla aikaisempaa, no etruskien kielen tilanne, milloin se on siihen tullut, sehän on vähän epäselvä. Mutta että on ollut itaalisten kielten puhujia. Ja sitten ne itaaliset kielet on siellä eriytyneet näiksi paikalliskieliksi, joita äsken tässä mainittiin. Ja sitten taas vähitellen, kun latina valtaa alaa siellä myöhäisen, viimeisinä vuosiatoina ennen ajanlaskun alkua ja sitten keisariajan alkuun mennessä, niin sitten nämä muut kielet siitä kuolee pois. Että kyllä mä oletan, että siellä on puhuttu niitä. Ja varmaan jossain kylissä vielä aika pitkäänkin antiikissa. Mutta meidän on täysin mahdotonta sanoa, että milloin joku viimeinen oskin kielen puhuja tai umbrin kielen puhuja tai vaikka etruskinkin kielen puhuja, niin milloin hän kuoli. Mutta jonain päivänä se tapahtui joka tapauksessa.

Tuomo: Joo, näin voidaan tosiaan sanoa. Ja tämä on toki tietysti näiden tämmöisten [rauhallista kielisoitinmusiikkia alkaa soimaan taustalla] ns. kuolleiden tai muinaisten kielten tutkimuksen aina se ikuinen ongelma, että meillä ei, no, sattuneesta syystä ole puhujia. Meillä on vaan tekstejä, joiden kautta me voidaan niitä lähestyä. Ja toki sitten tietysti voidaan muillakin tavoin rekonstruoida sitten näitä kieliä.

[rauhallista kielisoitinmusiikkia, musiikki vaimenee taustalle]

Tuomo: Palataan vielä hetkeksi itse latinaan ja siihen, kun siitä on nyt tullut sitten koko läntisen Välimeren valtakieli. Mutta sitten jossain vaiheessa tilanne onkin se Euroopassa [musiikki vaimenee], että siellä puhutaan kieliä, jotka kyllä tulee latinasta, mutta jotka selvästi on jo eri kieliä. Missä vaiheessa tämä tapahtuu, että ihmiset jotenkin havaitsee puhuvansa yhtäkkiä jotain, että tämä heidän käyttämänsä kieli ei olekaan enää samaa kuin se, mitä Cicero ja Caesar käyttivät?

Kalle: Niin, no se on myös aika vaikea sanoa. Tietysti tämä, että kun latina nyt leviää eri puolille sitä läntisen Välimeren alueita, myös Pohjois-Afrikkaan tietysti, josta se sitten myöhemmin hävisi. Niin kun se leviää sinne, niin ensin tapahtuu se, että puhujathan ei kaikki puhu samalla tavalla, kun ne tulee johonkin paikkaan. Vaikka perustetaan roomalainen kolonia, sinne tulee ehkä tuhansia asukkaita vähän eri puolilta mahdollisesti Italiaa, jotka on ehkä entisiä sotaveteraaneja, tai entisiä sotilaita siis, he ovat sotaveteraaneja. Ja ensin tapahtuu sellainen vähän niin kuin yhteen meneminen eli tapahtuu tällainen koineisaatio [pieni naurahdus] niin kuin se termi kuuluu. Eli se kielimuoto tulee lähemmäs toisiaan näillä puhujilla. No sitten tietysti, kun tämä alue on niin valtava, missä sitten latinaa lopulta puhutaan silloin 100-, 200-luvulla jälkeen ajanlaskun alun, niin sitten se alkaa eriytyä. Ja alueethan ei ole koko ajan yhteydessä toisiinsa. Kaikki ihmiset ei koko ajan liiku ympäri Välimerta. Liikkuminen on aika hidasta, niin kuin tiedetään, että nopeinhan kulkuväline oli laiva [naurahtaa], jossa ei ollut moottoria siinäkään.

Tuomo: Joo.

Kalle: Tai sitten ehkä ratsulla meneminen yksin. Mutta kun tapahtuu näin, niin sitten jossain vaiheessa keskiajallahan me havaitaan se, että sitten se kirjoittaminen alkaa eriytyä jo niin paljon, että aletaan puhua eri kielistä. Mutta ranskan tai romaanisen, tai sanotaanko nyt sitten, niin, puhutaanko me nyt ranskasta vai langue d'ocista vai langue d'oïl'sta erikseen, mutta ainakin siellä Ranskan galloromaanisella alueella ihan täsmällisesti, niin siellä 800-luvulla sitten yksi tärkeä dokumentti on nämä niin sanotun Strasbourgin valat, joissa sitten jo nimitetään eri nimillä näitä. Siinä on toisaalta, yhtä germaanista kieltä käytetään, ja sitten siinä käytetään sellaista kieltä, jota me ei enää kutsuta latinaksi, vaan jota me sitten sanotaan ranskan varhaisvaiheeksi. Mutta se, että milloin ihmiset havaitsee tämän, niin sehän on varmaan hyvin vaikea tietää, koska kielen muutos on aina jonkunlainen jatkumo. Paitsi jos tapahtuu joku katastrofi, että ihmiset häviää jostain, niin sitten sinne tulee uudet.

Tuomo: Ja tavallaan tässäkin mielessä latina on kielihistoriallisesti aika kiinnostava kieli just sen takia, että sitä voidaan näin todella pitkällä aikavälillä tarkastella myös sitten näiden romaanisten kielten kautta ihan nykypäivään asti tavallaan. Se on tietysti selvää, että siihen nyt mahtuu siihen aikaan muutosta.

Kalle: Ja sehän oli just siinä puhutun latinan tutkimuksessa, mitä suomalaiset esimerkiksi siinä Väänäsen ryhmässä, tai mitä Veikko Väänänen ja muut suomalaiset, jotka on latinan kieltä tutkinut, niin teki. Eli että siellä jo nähdään sellaisia kehityskulkuja, jotka sitten kestää hyvin kauan. Ja sitten myöhemmin havaitaan, että siellä on, tästä johtuu se, että tässä kielessä tämä asia ilmaistaan näin.

Tuomo: Joo. Esimerkiksi tällaisia?

Kalle: No esimerkiksi se, että kun tapahtuu sitä kieliopillistumista eli että vaikka antiikin latinan liittomuodoista tulee futuurimuoto vaikka italiaan ja ranskaan ja espanjaan. Tai tällaisia, että sijataivutus ensin yksinkertaistuu ja sitten useimmista romaanisista kielistä häviää ihan kokonaan. Tai onhan siitä jälkiä varmaan melkein kaikissa jossain pronomineissa, että vielä on eri muotoja. Mutta tosiaan tällaisia prosesseja siellä voidaan nähdä niitten alkuvaiheessa.

Tuomo: Joo. Ja Väänäsestä tosiaan vielä, niin hänhän on, kyllä voisi sanoa, että edelleen on hyvin tavallaan merkittävä nimi just tässä tällaisessa kielihistoriaskenessä, voisi sanoa. Miten sä jotenkin summaisit tämän Väänäsen kontribuution?

Kalle: No siis se hänen pääteoksensa, tieteellinen pääteoksensa *Introduction au latin vulgaire*, eli johdatus vulgaarilatinaan, niin sehän on ollut sellainen, mihin sitten on viitattu todella paljon, kun on tutkittu tätä latinan kielen muutosta ja vaihtelua. Eli hän kokosi sen hänen aikaisensa, hänen selville saamansa tiedon yhteen. Ja julkaisi sen niin, että se sitten levisi hyvin maailmalla ja arvostettiin. Ja on, siihen on voinut viitata vielä pitkään.

Tuomo: Haluaisitko sä nyt vielä kertoa sun omasta Rooma-suhteesta? Onko sulla Roomassa tai Italiassa käydessä jotain asiaa, joka täytyy aina tehdä siellä? Tai jos sulla on joku hyvä kenttäyötarina tai joku muu, niin voit myös sellaisen mielellään kertoa.

Kalle: No siis se, mitä Roomassa käydessä täytyy aina tehdä, on kävellä siellä kaupungilla [pieni naurahdus], siellä Campo Marziolla varsinkin niitä katuja pitkin, koska sehän on niin uskomattoman hienoa kaupunkitilaa. Mitähän kenttäyöstä. Tulee mieleen joku, mulla oli onni olla mukana kenttäyössä 90-luvulla Heikki Solinin ja Mika Kajavan kanssa. Tehtiin nimenomaan piirtokirjoitustutkimusta eli näitä kiviin hakattujen, enimmäkseen kiviin hakattujen tekstien tutkimusta. Ja koska Solinilla oli valtavan hyvät verkostot siellä myös ihan paikallistalossa paikallisiin ihmisiin, niin siellä tuli käytyä vaikka minkälaisissa, esimerkiksi sellaisessa yksityisessä eläintarhassa [naurauduksia], jossa oli kääpiövirtahepoja ja... Ja sitten myöhemmin tietysti tajusi, että tähän ei ole kovin hieno juttu. Mutta tällaisia kiinnostavia havaintoja siellä tuli tehtyä.

Tuomo: Joo, toi tietysti myös osoittaa [rauhallista kielisoitinmusiikkia alkaa soimaan taustalla], että mitä ihmeellisimpiin paikkoihin näitä antiikin alkuperäislähteitä on lopulta päätynyt.

Kalle: Joo.

[rauhallista kielisoitinmusiikkia, musiikki vaimenee taustalle]

Tuomo: Kiitos Kalle, että tulit tänne...

Kalle: Kiitos.

Tuomo: ...Parlatorioon kertomaan latinasta ja Väänäsestä ja myös vähän muista kielistä.

Kalle: Kiitos Tuomo.

[rauhallista kielisoitinmusiikkia, musiikki vaimenee]